

SZIGETVÁR ÉPÍTÉSZETE ÉS OSTROMA 1566-BAN.

Két szövegbeli rajzzal és egy melléklettel.

Szigetvárnak Zrínyi Miklós által végrehajtott védelme a férfias kitartásnak és hősiességnek oly kimagasló példája, amilyen nemcsak hazánk történetében, de az egész világtörténelemben párját ritkítja.

Ezokból, bárha különben jól tudom, hogy Szigetvár védelme — legalább fővonásaiban — minden magyar ember előtt ismeretes, s azt nem ismerni valóban szégyen is volna, továbbá mivel a szigeti vár mintájának az ezredéves kiállítás számára történt elkészítéséhez tett tanulmányaim közben némely érdekes erődítési adatra tettem szert, úgy vélem, nem lesz fölösleges, ha e remek katonai cselekmény emlékét az ezredéves ünnep évében e b. folyóirat hasábjain felújítom.

Szigetvár Somogy megye keleti határán, Pécestől mintegy öt mértföldre fekszik, oly területen, mely a hajdan nagy kiterjedésű mocsaras lapályból valóban szigetszerűen emelkedett ki. E sajátos körülmény folytán Szigetvár — kivált nedves időjáráskor — úgy szólván megközelíthetetlen vala s így a természet által megerősítve, kiváló fontossággal bírt, főképen a török foglalások kezdetén és azok folyamán.

Hogy mikor épült Szigetvár, arra adataink nincsenek; a mód azonban, amiképp épült, meglehetősen biztossággal megállapítható.

Az első építmény a mocsárból kiemelkedő sziget legmagasabb pontját elfoglaló nagy gömbölyű torony volt, melyet gátakkal, mellvédekkel és árkokkal vevén körül, evvel a vár alapját megve-

tették. A megerősített torony azonban rövid idő múlva szűk lett a menekülőknél, kik magukat a mocsár által körülvett s megerősített erődben biztosságban érezték, s az erősséget bővíteni, az új épületeket ismét árkokkal mellvédekkel biztosítani, a bejárókat kapukkal, tornyokkal, a sarkokat bástyákkal erősíteni kellett. Ily módon, a szükséghez képest és fokozatosan jött létre a *belső vártól* délre telepített *külső vár*, mely ugyan jóval terjedelmesebb és erősebb vala mint a belső vár, de a belső vár ennek daczára még továbbra is, mint a vár magva, elkülönítésénél és uralkodó helyzeténél fogva a vár menedékhelyét (reduit) képezvén, annak igen fontos része maradt.

Jóval később, már a kettős vár oltalma alatt, jött létre a vártól délre, előbb az *Óváros*, s legutoljára az *Újváros*. A városok közül az Óváros volt a nagyobb s valamint a várak, úgy a városrészek mindegyike szintén *külön* meg volt erősítve, gátakkal árkokkal, mellvéddel és a sarkokon a San Michæli rendszer szerint bástyákkal volt ellátva, mi e részeket önállókká tette s a várnak illetve városnak erősítési szakaszonként való védelmezését tette lehetővé.

A földből készült gátak a várban, továbbá az Óvárosban hat m. magasak valának; a mellvédek egészen, a gátakhoz csatlakozó árkoknak pedig belső falai (escarpe) 2—3 m. vastag téglafalból készültek; a gátok magas és széles volt, nagy siklókkel ellátva. Az Újváros ellenben csak futólagosan volt megerősítve, a gátak alacsonyak valának s földből, falazat nélkül, készültek.

Úgy az Ó- mint az Újvárost nagy, széles és mély árok vette körül, mely az Almás folyó két ágából vízzel volt megtölthető.

A vár ellenben, mely az előadottak szerint emelkedett helyen feküdt, az Óvárostól ugyan a már említett nagy árokkal volt ellátva, de önmaga vizes árokkal körülvéve nem volt s csupán a belső és külső vár közt húzódtott egy mély, de keskeny árok. A várarkot azonban bőségesen pótolta a várat az akkori lövegtűz távolságát meghaladó kiterjedésben körülvevő posványos talaj, mely az Almás folyónak megdagasztása által járhatatlan, sőt áthatatlan mocsárterületté volt átváltoztatható.

Ez a mocsárterület volt háborús időkben a különben elég szerényen megerősített vár tulajdonképeni erőssége; ámde más-

részt a vár védő és ellenálló képessége az évszaktól és időjárástól függött, mert ezek határozták meg, lehet-e, mily mértékben és mennyi ideig, a vár környékét a kis folyócska megdagasztásával vízzel borítani.

A törökök, kik az ellenkirályok harczi alatt Magyarország déli vidékeit előzönlötték, a többi erős helyeken kívül különösen vágytak Szigetvár megvételére s azt több ízben megtámadták. E támadások közül legnevezetesebb Ali budai pasa ostroma 1566-ban, melyet azonban a vár hős védője, *Horváth Márk*, sikerrel vert vissza, daczára annak, hogy Ali pasa a vár kézrekerítésén a legnagyobb erőfeszítéssel fáradott, s a mocsárterület kiszáritására, vagy legalább egy irányban járhatóvá tételére terjedelmes intézkedéseket tett, s erre roppant munkát fordított.

Az erősség legellenállóbb részét ekkor is a tulajdonképeni vár képezte, mely a felsorolt természeti viszonyainál fogva, de a gátak védőképességénél fogva is, mintegy fellegvárként szerepelt s nagyobb ürméretű ágyúkkal is föl lévén szerelve, a török ostrommal bátran daczolt.

A vár ezen és a következő időben, tehát a várnak Zrínyi Miklós által történt védelmezése idejében is, az Óvárossal, ennek vizes árján és az ahhoz csatlakozó terepmélyedésen át egy hosszú, körülbelül 100 lépést meghaladó fahíddal volt összekötve. A hid a város északi kapujától a vár főkapujához vezetett, s közepén védőtoronnyal volt elzárva, mely talán az ott elhelyezett egyik zsilipet is befoglalta.

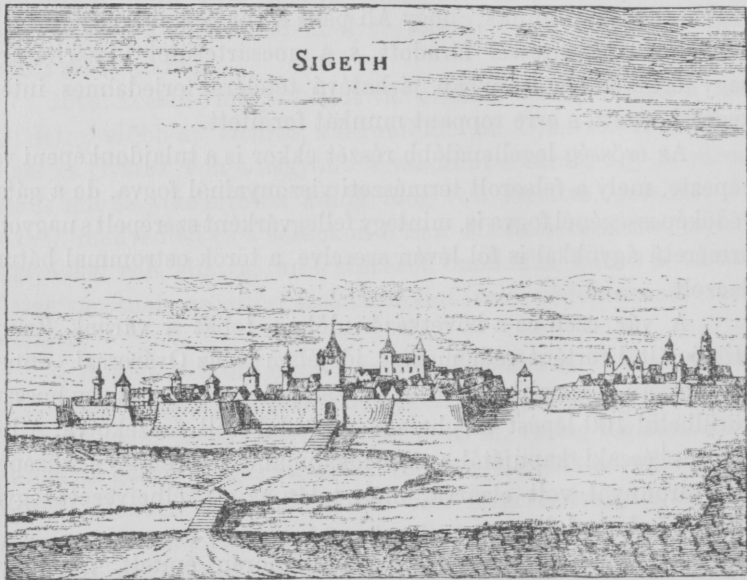
A külső vár ekkor egy magas, tömören épített, gömbölyű tornyokkal ellátott, téglapületeből állott, mely a várparancsnok lakása volt, továbbá még néhány lakóházból és raktárból, melyek egy meglehetősen tágas szabad tért foglaltak be. E tér volt a vár-örség gyülekező és szemle helye.

A belső vár ellenben, melynek legnagyobb részét a nagy gömbölyű torony foglalta el, felette szűk volt; maga a torony a szűk feljárt és a sötét helyiségek miatt lakható nem volt s lőpor-főraktárul szolgált. Ott, hol a vár két részét a keskeny, de igen mély árok elválasztotta, a belső vár erős gáttal bírt, a külső vár azonban csak alacsony fallal. Az árkon egy kicsi, keskeny fahíd vezetett át.

Az Óvárosnak három bástyája vala (az északnyugoti sarkon,

mely leginkább biztosítottnak látszott, bástya nem volt), melyekről úgy az előtérp, mint az árkok pásztázhatók voltak; a külső gátak (keleti és nyugoti) falában voltak a kirohanó kapuk és tornyaik beépítve, melyek egyszersmind a gátak védőképességét is emelték.

Az Óvárosnak majdnem közepében, kissé emelkedettebb helyen, volt a kiterjedelmű, de magas plébánia-templom, mely

mai nap is fennáll; csakhogy 1566-ban a templom két kőtoronnyal bírt, melyek egyszersmind az ellenség megfigyelésére szolgáltak, míg ma a templom középvonalában csak egy torony emelkedik, mely körülbelül a 18. század elején épülhetett.

Az Újvárosnak csak délkeleti és délnyugoti sarkán volt egy-egy bástyája; a keleti és nyugoti gátak szintén toronnyal védett kirohanó kapukkal bírtak. Az Óvárossal — úgy mint ez a várral — a széles és mély árkon át fahíddal volt összekapcsolva. Az összekötő kapuk sem itt, sem az erősség többi részeiben, tornyok-

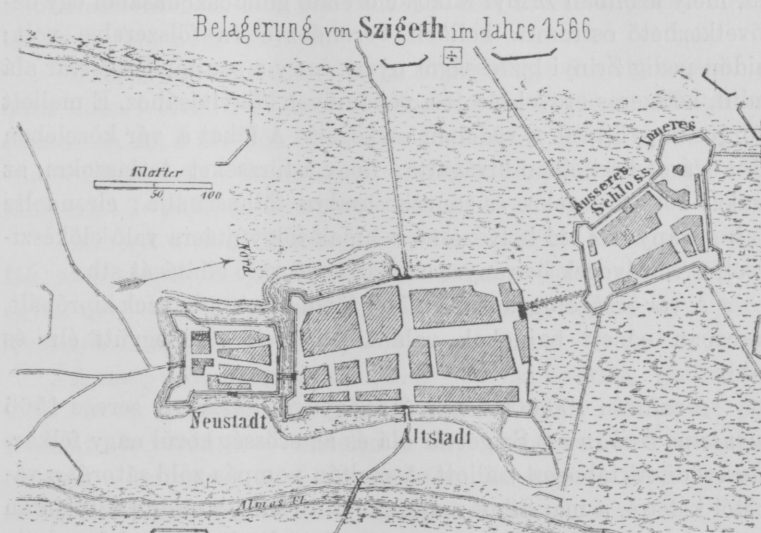
kal ellátva nem valának, hanem a gáton szög alatt vezettek át és alagútszerűen, téglafalakkal és boltozattal, valának építve.

E kapuk egyike, az mely az Óvárosból a várba vezet, ma is épiségben fennáll.

Külső védőművekkel az erősség nem bírt.

Ilyen volt Szigetvár építészeti állapota és berendezése, midőn azt Zrínyi Miklós a nagy Szulejmán ellen védelmezte.

* * *

Szigetvár védelmének körülményei eléggé föl vannak derítve és sokkal ismeretesebbek, semhogy azokat újból s részletesebben előadni szükséges volna, de a tulajdonképeni várharcz részleteinek megértéséhez az események fölemlítése mellözhetetlen s így azokat — bárha új dolgokat mondani módunkban nem áll — mégis kénytelenek vagyunk, bárha csak röviden is, ismételni.

Zrínyi Miklós, mint Szigetvár parancsnoka, az 1566-ik évi hadjárat elején Miksától azon feladattal bízott meg, hogy a szultán Nándorfehérvárhoz érkező seregének viszonyait megtudni, portyázó csapatainak kiterjeszkedését megakadályozni, s amennyiben

lehetséges, a szultán előnyomulását késleltetni igyekezzék, hogy a király a hadak összegyűjtésére időt nyerjen.

E feladatból kifolyólag a szigetvári parancsnok portyázó me-
neteket rendelt és hajtott végre Pécs és Eszék felé; ezek egyiké-
ben történt, hogy némelyek szerint Zrínyi maga, mások szerint
alvezérei Alapi Gáspár és Verebélyi Mihály által vezetett hada
Szulejmán egyik kedvenczét, Mohammed Kilergi pasát és tirhalai
szandsák-béget Siklósnál meglepte és csapatával együtt felkon-
czolta. E véletlen eset hozta Szulejmánt és hadseregét Szigetvár
alá, mely azonban Zrínyi Mikós előrelátó gondoskodásából egy be-
következhető ostromra kellően berendezve és fölszerelve volt;
midőn pedig Zrínyi biztosságot nyert, hogy a szultán Szigetvár alá
indul, kétszeres erővel látott a védőművek kijavításához. E mellett
szorgosan gyűjtötte a védelem eszközeit. A fákat a vár közelében
és a város kertjeiben kivágatta, hogy a törzseket torlaszokra, az
ágakat rőzsekötegekre és sánckosarakra fölhasználja; elrendelte
az ingovány viz alá helyezését, a hidak fölgyűjtásra való előkészí-
tését, a várlovegek beirányzását, lőszerrel való ellátását stb.

A vár őrsége ugyan csak 2500 főből állott; de ezek kipróbált,
harcban edzett bajnokok valának, készek vele együtt élni és
halni.

A szultán 100,000 főnyi, 300 ágyúval fölszerelt serege 1566
augusztus 6-ikán ért Szigetvár alá és az erősség körül nagy félkör-
ben erődített táborba szállott. A szultán pompás zöld sátorát a vá-
rostól keletre, a mai Síbot majornál ütötték föl, s midőn Szulejmán
a táborba érkezett, a földet megreszkettető diszlövésekkel fogadták.

A portugalli származású *Ali* pasa, tüzérségi parancsnok bi-
zatott meg a szultán által az ostromunkálatok vezetésével.

Ali mindenekelőtt a rajtaütést kísérte meg, olykép, hogy az
erősség hozzá férhető részeit még a megszállás napján hirtelen és
váratlanul megrohantatta, azt remélvén, hogy evvel a védőket
meglepi s az erősség valamely részébe bejuthat. Az erőfeszítés
azonban teljesen kárba vészett; a védők Zrínyi első szavára a gá-
takon termettek, s a törökök rohamát könnyen visszaverték.

A törökök tehát a rendszeres ostromhoz valának kénytele-
nek folyamodni, melynek első tárgya az aránylag leggyöngébb s
legkönnyebben hozzáférhető Újváros volt.

De még az Újváros ellen is nehéz volt az ostrom, mert a felásott föld lövegsánczok és közeledő árkok készítését meg nem engedte, a szabadon előnyomuló csapatok pedig a magyarok tüzétől nagy veszteségeket szenvedtek. Végre azonban mégis sikerült az Újvárost az ütegekkel megközelíteni; az újvárosi alacsony, gyöngé gátak a török nehéz lövegeknek alig számbavehető ellenállást képeztek s azok nagy része csakhamar leromboltatott, miközben a védők is érzékeny veszteségeket szenvedtek. Zrínyi megkísérelte ugyan a török lövegsánczok elrombolását s e célból több kirohanást intézett, de e kirohanások csak a veszteségeket növelték és célhoz nem vezettek.

Három nap mulva, *augusztus 9-én*, Szigetvár védő őrsége egy harmadára leolvadt, s Zrínyi látván, hogy az Újváros tarthatatlan, elhatározá azt a törökök rohama előtt föladni, minélfogva az Újvárost felgyújtatta s bajnokaival, kiknek száma most már alig volt több mint 7—800, az Óvárosba vonúlt.

Mihelyt a törökök ezt észrevették, az árkot azonnal áthidalatták, az Újvárost megszállották s miután a tüzet eloltották, az ágyúk egy részét a romok közt elhelyezvén, nyomban az Óváros lövetéséhez fogtak.

A magyarok azonban nemcsak hogy az Óvárost védték vitézül, de sőt *Szecsődi Máté*, a gyalogok vajdája — állítólag egy földalatti folyosón át — hirtelen és nagy merészen az Újvárosban termett, a janicsárok közt roppant vérontást hajtván végre, miután az ágyúk nagyobb részének gyújtólyukát beszögezte, az Óvárba ismét, alig üldözve, visszavonúlt.

Zrínyi Miklós jól tudta, hogy most, midőn a törökök az Óvároshoz oly közel férközhettek s annak gátait, mellvédeit a legkisebb távolságról lövették, e városrész sem lesz képes soká ellenállani s fölvetette a kérdést, nem volna-e czélszerűbb az Óvárost is föladni és az erősebb, sikeresebben védhető vár védelmére szorítkozni? De Szecsődi és vitéz társai kérték, engedje az Óvárost tovább is védelmezni. Zrínyi nem szívesen egyezett ebbe, mert bizonyos volt, hogy az időnyerés a szenvedendő veszteségekkel arányban nem áll, de nem akarván a védő őrség önbizalmát és harcckedvét csökkenteni, kénytelen volt az Óváros további védelmezését megengedni.

A törökök különben nem szorítottak csupán az Óváros ostromára, hanem roppant erőfeszítéssel, az anyagot nagy távolságokról összehordva, azon működtek, hogy magát a várat is megközelítsék. Nem kevesebb mint *négy* töltés készült, jelentékeny hosszúságban a mocsáron át, melyek fatörzsekből, rőzsékből, homokzsákokból stb. hordattak össze. E közben a nehéz ostromlővegek is szakadatlanul működtek s a vár összes épületeit megrongálták. Különösen sokat szenvedett a belső vár nagy, gömbölyű tornya, mely kitűnő célpontot szolgáltatván, annak felső része csakhamar leomlott.

Az Almás folyót a víz alá borítást szabályozó töltés elérése után az ostrom viszonyai még kedvezőbbek lettek, egyrészt az által, hogy a víz a mocsaras területről elvezettetett, s így az Óváros, de különösen a vár, könnyebben volt megközelíthető, másrészt pedig hogy a töltésen új lövegsáncz emeltetvén, a vár gátjai és falai most még nagyobb eredménnyel voltak lehetőek.

A magyarok csakhamar érezték e töltés elvesztésének hátrányait s a gyalogok vajdái közül *Rudován* és *Dando* engedélyt kértek Zrínyitől, hogy a töltés visszafoglalását megkísérthessék. Zrínyi jól tudván, hogy minden ily kirohanás az ellenség tömémentelen számánál fogva eredménytelen s csak a védők amúgy is csekély számát apasztja, másrészt pedig a töltést, még ha az vissza is foglaltatnék, megtartani, megvédelmezni nem lehet, a kérelmet megtagadta; hosszas unszolásra azonban végre is engedni volt kénytelen. Radován és Dando 200 főnyi csapattal kora hajnalban törtek ki, a janicsárokon rajtütöttek, azokból sokat levágtak, több ágyút beszögeztek; de a felriasztott táborból a segítség gyorsan érkezett, a magyarok körülfogattak és csak nagy ügygyel bajjal, tetemes veszteséggel menekülhettek vissza a városba. Radován és Dando elestek s fejeiket a török póznára tűzette.

Ezután Zrínyi több kirohanást meg nem engedett.

Miután a közeledő töltések egyikének faanyagát a védők felgyújtották, a törökök most tömérdek követ, homok- és gyapjúzsákokot stb. hordtak a töltésekre s ezekkel hosszabbították azokat meg; midőn pedig azok egyike a vár falai alá ért, kísérletet tettek a várnak rajtaütés általi elfoglalására, mi ha sikerül, az Óváros sem

lesz tovább védhető. A kísérlet azonban meghiusult és a törökök nagy veszteséggel verettek vissza.

Tíz napi szakadatlan ágyúzás és munka után az Óváros oly állapotba jutott, hogy az többé védhető nem volt. A töltések az árkokig jutottak, azok egyrésze betöltve volt, a gátakon pedig óriási, többé el nem torlaszolható rések tátongtak.

Zrínyi tehát elhatározá a visszavonulást a várba. De bár ez a legnagyobb elővigyázattal történt, a törökök oly gyorsan nyomultak be az Óvárosba, hogy még a vár bejáratának egy részét is elállván, az őrég egy része kint rekedt. Heves küzdelem után még néhány, köztük a súlyosan megsebesült Szecsődi is, bejutott, a többi ott hullott el a bejáratnál.

Szigetvár védelmére Zrínyi Miklós most már csak 600 bajnokkal rendelkezett.

Szulejmán szultánt a vár hosszú ellenállása, még inkább pedig a nagy veszteség, melybe az ostrom került, nagyon elkedvetlenítette, s betegségében talán már végét is érezvén közeledni, Ali pasát újabb és hathatósabb kísérletekre ösztönözte. Zrínyinek pedig a vár feladása esetére fényes ajánlatokat tétetett, majd pedig fejére 1000 arany jutalmat tűzött ki.

De Zrínyi az ajánlatokat elutasítá, áruló nem találkozott, Ali pasa pedig már a következő napon az ostromnál elesett.

Az ostrom vezetését most *Szeifeddin* pasa vette át s a vár falait aknákkal támadta meg; de ezek idejekorán észrevétetvén, e kísérletek is meghiusultak. Nem arattak nagyobb sikert a rohamok sem, bár augusztus 26-ától szeptember 1-éig nem kevesebb mint 7 roham intéztetett a vár ellen. A rohamokat Zrínyi, ki szünet nélkül a gátakon állott s vitézeit szóval és példával lelkesítette, s nem egy vakmerő törököt sajátkezűleg szúrt le s vetett le a falakon, mind szerencsésen visszaverte.

A 74 éves szultán bösz haraggal fogadta a balsiker híreit s midőn a *szeptember 4-én* végrehajtott főroham is visszaveretett, e fölötti haragjában gutaütést kapott, mely a nagy hódító életét kioltá.

Ismeretes, hogy Szokoli Mohammed nagyvezír a szultán halálát, mi kétségtelenül nagy lehangoltságot támasztott volna a seregben s tán az ostromot is megszünteti, eltitkolta, sőt a holt.

szultánt körmenetben trónon ülve körül is hordoztatá, hogy a szultán haláláról szóló híreket megczáfolja.

A vár sorsa azonban már csak hajszálon függött. A lövedékek és aknák számos épületet gyújtottak meg a várban s a tüzet oltani majd lehetetlen volt; e zürzavarban a törökök megmászták a délnyugoti bástyát s a vár hős védői a belső várba szorultak. A külső vár, az erősség legfontosabb része, minden készletével és fölszerelésével a törökök kezébe jutott. Ugyancsak zsákmányul estek a sebesültek, az asszonyok és gyermekek, kiket a belső várba vinni lehetetlen volt. A törökök a sebesülteket, köztük a vitéz Szecsödi Mátét is, kivétel nélkül felkoncizolták.

A törökök most már a külső vár ágyúit is a belső vár ellen fordíták s a két erőd az alig pár lépés széles árok által levén csak elválasztva, a rombolás munkája gyorsan haladt.

Az ostrom 34-ik napján, *1566 szeptember 8-án*, a belső vár épületei is lángokban állottak, s a csekély számú védők a terjedő tűz által mindig szűkebb téren összezsúfolva, szüntelen löve, végső szükségbe jutottak. A törökök pedig rohamra készültek.

De Zrínyi Miklós ezt be nem várta.

Minden gyermek tudja Magyarországon, de az egész művelt világ ismeri a fenséges jelenetet, midőn Zrínyi Miklós fényes ünnepi öltözetben, halálra szánt maroknyi csapatával és a király zászlójával, melyet Juranics Miklós vitt mellette, a felnyitott kapun át a törökre kirohant, hogy a hősies védelmet dicső halállal koronázza.

A hősök elhullottak, s evvel Szigetvár védelme véget ért; de még — mintegy a hősök tiszteletére — utolsó pillanatban felrobant a kerek torony lőportára, 3000 török halálát okozván, minden magyar után még 10 pogányt küldve a másvilágra.

Szigetvár ostroma Szulejmán szultánnak 20,000 emberébe került s ezek közt voltak a janicsárok s általában a török sereg legkítünőbbjei. A török megvívta ugyan Szigetet, de evvel a hadjárat is véget ért, mert a nagyvezír az erősen megtizedelt és betegségek által is megfogyott sereggel további hadműveletekbe nem bocsátkozhatván, vele Nándorfehérvárra vonúlt.

Szigetvár a törökök által újból fölépítettvén, 125 évig maradt

a pogányok kezében s 1689-ben, két évi körülzárás után, került ismét a magyarok birtokába vissza.

Ezután, a török a határokra szoríttatván vissza, Szigetvár jelentősége megszűnt. A vár ugyan még ma is fennáll, de megváltozott alakban. A régi hegyes szögű bástyák helyén gömbölyű, üres bástyák állanak, magas falazattal; a lövegek lőrései a falba vannak vágva, míg Zrínyi idejében a tüzelés a mellvéd fölött történt. Ez átépítés a 18-ik század elején ment végbe. Az erőd belsejében gróf Andrássy Tivadar gazdasági épületei állanak. A hajdani mocsár és ingovány lecsapoltatván, helyét most dús rétek, buja legelők foglalják el.

A hajdani Óvárost védő gátak, mellvédek összeomlottak; a város a keleti és északkeleti oldalon tovább épült, az Újváros ellenben, melynek nagyobbára fából épült házai az ostrom alatt megsemmisültek, hamvaiból föl nem éledt; hajdani területének nagy részét ma a vasuti pályaudvar foglalja el.

A város szebb része a régi Óváros középső és északi részén van, központján a piacczsal, melyen Zrínyi Miklós hősiességének emlékére egy kő talapzaton nyugvó, szintén kőből faragott oroszlán tartja fenn és hirdeti az utókornak. Szigetvár védelme a városi plébánia-templom mennyezetén festményrel is meg van örökítve, ezenkívül pedig a város nyugoti szegélyén, az Almás folyó hídján mellett egy Zrínyi halálának emlékére alapított kápolna áll. A város birtokában van Zrínyi Miklós igen jó olajfestésű arcképe, egy Zrínyi emlékére 1567-ben készült, arannyal himzett, gyöngyökkel és drágakövekkel díszített királyi zászló és számos, a vár hősiességének idejéből származó, magyar és török fegyver.

A folyó évi millenáris országos kiállításon Szigetvárnak a csatolt rajzok alapján általam készített mintája fog bemutatni.

STEPHANIE ADOLF.